

Mr. Semir HADŽIMUSIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

E-mail: hadzi.semir@gmail.com

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC:94:061.2:316.7(497.6:497.5 Osijek)“1945/1949”

061.2:316.7(497.6:497.5 Osijek)“1945/1949”

OSNIVANJE I POČETAK DJELOVANJA KULTURNOG DRUŠTVA BOŠNJAKA “PREPOROD” U OSIJEKU POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Apstrakt: *O osnivanju i radu Kulturnog društva Bošnjaka (Muslimana) “Preporod” u Bosni i Hercegovini 1945-1949. godine veoma je malo napisano. Posebnih radova na tu temu u dosadašnjoj historiografiji Bosne i Hercegovine skoro da i nema, Autor, isključivo na osnovu historijskih izvora prvog reda u ovom radu objašnjava problematiku osnivanja, organizacionog razvoja i početka rada Mjesnog odbora Preporoda u Osijeku u Hrvatskoj u prvoj polovini 1946. godine. U tom periodu djelovanja Preporoda, osječki je bio jedan od tri odbora ovog društva izvan Bosne i Hercegovine.*

Ključne riječi: *Preporod, kulturno društvo, Glavni odbor Sarajevo, Mjesni odbor Osijek, Hrvatska, Alija Salihović, Midhat Špica.*

ESTABLISHMENT AND INITIAL ACTIVITIES OF THE CULTURAL SOCIETY OF BOSNIACS “PREPOROD” (“REVIVAL”) IN OSIJEK AFTER WORLD WAR II

Abstract: *There are few scientific papers or books written about the establishment and activities of the Cultural Society of Bosniacs (Muslims) “Preporod” in Bosnia and Herzegovina 1945-1949. There are almost no relevant published research on this topic in the historiography of Bosnia and Herzegovina so far. The author explains, based on the primary historical sources, the establishment and initial activities of Preporod’s local committee (board) in Osijek (Croatia) during the first half of 1946. This committee was one of three Preporod’s committees located outside of Bosnia and Herzegovina*

Key words: *Preporod (Revival), cultural society, Main Board Sarajevo, Local Board Osijek, Croatia, Alija Salihović, Midhat Špica.*

Kako na društveno-političkom, tako i na kulturno-prosvjetnom planu nakon Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji su se dogodile velike promjene. Kulturna politika bila je vođena pod okriljem Komunističke partije, prožeta u duhu temeljnih opredjeljenja narodnooslobodilačke borbe i revolucije zasnovanih na načelima "bratstva i jedinstva" svih naroda i narodnosti. Zastupano je shvatanje da bez kulturnog razvitka ne može biti ni uspješnog ekonomskog ni društvenog razvitka, te je jedan od važnijih pravaca djelovanja Komunističke partije bio rad na ukupnom kulturnom razvitku zemlje. Samim tim to je značilo kontroliranje kulturnog života i njegovo usmjeravanje ka potpunom provođenju socijalističkog preobražaja društva.¹

U skladu sa uzusima novog komunističkog režima, *Muslimansko kulturno društvo* „Gajret“² je 3. jula 1945. godine obnovilo svoj rad i na prvoj skupštini je istaknuto da društvo prihvata ideju „bratstva i jedinstva“. Sa takvim opredjeljenjem, *Glavni odbor Muslimana Bosne i Hercegovine* i „Gajret“ su pokrenuli inicijativu za osnivanje saveza svih bošnjačkih društava, a prvenstveno da se izvrši ujedinjenje „Gajreta“ i „Narodne uzdanice“³ u novo društvo koje je nazvano *Kulturno društvo Muslimana* „Preporod“.⁴

Osnivačka skupština „Preporoda“ održana je 13. septembra 1945. godine u Sarajevu. Dan kasnije „Gajret“ i „Narodna uzdanica“ donijele su odluku o ulasku

1 Husnija Kamberović, *Prema modernom društvu. Bosna i Hercegovina od 1945. do 1953. godine*, Tešanj 2000, 45; Vera Katz, *Društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine 1945-1953*, Sarajevo 2011, 107-161; Izet Šabotić, Društveno-političke i privredne karakteristike šireg tuzlanskog područja od 1945. do 1953. godine, *Saznanja*, Časopis za historiju, br. 1, Tuzla 2005, 277-278; Jasmin Jajčević, Semir Hadžimusić, Kulturno-prosvjetna društva u sjeveroistočnoj Bosni u periodu 1945-1949. godine, *Prilozi historiji Bosne i Hercegovine u socijalističkoj Jugoslaviji*, Zbornik radova, Sarajevo 2017, 186-187. (dalje: J. Jajčević, S. Hadžimusić, *Kulturno-prosvjetna društva*).

2 Kulturno-prosvjetno društvo „Gajret“ osnovano je 20. februara 1903. godine. Društvo nije djelovalo u dva perioda: 1914-1918. i 1941-1945. godina. U vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, „Gajret“ postaje prosrpski orijentisan i kao takav nastavlja djelovati sve do 30. aprila 1941. godine kada je zabranjen, a imovina predana Narodnoj uzdanici. „Gajret“ je 1939/40. godine u Bosni i Hercegovini imao 109 mjesnih odbora i 80 povjerenika. Više o nastanku i djelovanju „Gajreta“ vidi u: Ibrahim Kemura, *Uloga Gajreta u društvenom životu Muslimana (1903-1941)*, Sarajevo 1986. (dalje: I. Kemura, *Uloga Gajreta u društvenom životu Muslimana BiH*); Ibrahim Kemura, O ulozi Gajreta u društvenom životu Muslimana Bosne i Hercegovine (1903-1941), *Prilozi*, Institut za istoriju, br. 20, Sarajevo 1984, 63-84; Ibrahim Kemura, Muslimanska kulturno-prosvjetna društva, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knj. XIX-XX, Sarajevo 2001, 227-237; Senaid Hadžić, Sead Selimović, *Kultura i tradicija u Bosni i Hercegovini – Višemilenijski kontinuitet*, Tuzla 2012, 318-319.

3 Kulturno-prosvjetno društvo „Narodna uzdanica“ osnovano je 17. oktobra 1924. godine na Bentbaši u Sarajevu kao protuteža prosrpskom orijentisanom „Gajretu“. „Narodna uzdanica“ je 1937. godine imala 38 mjesnih odbora i 34 povjereništva u Bosni i Hercegovini. Tokom Drugog svjetskog rata „Narodna uzdanica“ je nastavila djelovati ali je dobila prefiks „Hrvatsko muslimansko društvo“. Više o osnivanju i radu „Narodne uzdanice“ vidi u: Ibrahim Kemura, *Značaj i uloga „Narodne uzdanice“ u društvenom životu Bošnjaka (1923-1945)*, Sarajevo 2002; Ismail Hadžiahmetović, *Narodna uzdanica u kulturnom i društvenom životu Muslimana Bosne i Hercegovine*, Tuzla 1998; Ibrahim Kemura, Politički motivi osnivanja kulturno-prosvjetnog društva „Narodna uzdanica“, *Prilozi*, Institut za istoriju, br. 19, Sarajevo 1982, 305-313.

4 J. Jajčević, S. Hadžimusić, *Kulturno-prosvjetna društva*, 192.

u novoosnovano društvo. Kako je isticano, društvo je osnovano u “cilju kulturnog podizanja Muslimana Bosne i Hercegovine”⁵, a ovaj događaj je označavan kao konačan prekid sa prošlošću kada se vršila podjela Bošnjaka⁶ u dva tabora, pa i u okviru kulture i prosvjete.⁷

Za prvog predsjednika “Preporoda” izabran je dr. Zaim Šarac, advokat iz Sarajeva. Međutim, on je nedugo potom izabran za saveznog ministra trgovine i snadbijevanja, te je 12. marta 1946. podnio ostavku, a na njegovo mjesto je izabran Derviš Tafro, dotadašnji drugi potpredsjednik.⁸

U donesenim Pravilima su određeni zadaci društva: *Otvaranje i pomaganje analfabetskih i stručnih tečajeva, kao i tečajeva za opšte obrazovanje; Osnivanje i pomaganje čitaonica i knjižnica, glazbenih i pjevačkih zborova i uopšte svako nastojanje na približavanju umjetnosti narodu; Osnivanje i pomaganje ustanova za izdržavanje i vaspitanje mladeži svih vrsta škola i zanata, kao i davanje materijalne pomoći đacima i šegrtima i drugo.*⁹

U *Pravilima* je podcrtano da će društvo u svakoj prilici gajiti bratstvo i jedinstvo svih naroda u Jugoslaviji, čuvati sve tekovine Narodnooslobodilačkog rata, kao i usko sarađivati sa kulturno-prosvjetnim društvima Srba i Hrvata Bosne i Hercegovine.¹⁰

Kulturno društvo “Preporod” je ostvarivalo prihode na osnovu ubiranja članarine, dobrovoljnih priloga, održavanja priredbi, društvenih edicija, zaviještanja – vasijet i drugo. Kada je u pitanju organizacija ista se sastojala od Povjereništava, Mjesnih odbora, Okružnih odbora, te Glavnog odbora, a upravljačku strukturu su činile skupštine navedenih odbora.¹¹

U završnim odredbama *Pravila Kulturnog društva Muslimana “Preporod”* istaknuto je da “...društvo stoji pod vrhovnim nadzorom Ministarstva prosvjete Federalne Bosne i Hercegovine, čije su odluke obavezne za sve organe društva”.¹²

Poslije osnivačke skupštine u Sarajevu upućen je proglas *Muslimanima i Muslimankama Bosne i Hercegovine* u kojem se veličaju tekovine NOR-a, osuđuju

5 Historijski arhiv Sarajevo (dalje: HAS), Fond “Preporod” Kulturno društvo Muslimana Sarajevo (dalje: Preporod), k-8, *Pravila*, Sarajevo 1945.

6 U ovom radu je korišteno historijsko narodno ime *Bošnjaci*, analogno u literaturi ustaljenom korištenju naziva *Muslimani*, za bosanske muslimane južnoslavenskog porijekla koji su i do formalno-pravnog priznavanja nacionalnosti, s obzirom na njihov neupitni politički, društveni i kulturni identitet neprijeporno demonstrirali obilježja posebnog, premda zvanično još nepriznatog naroda. Nazivi *Muslimani*, *muslimani* u radu su korišteni s ciljem očuvanja autentičnosti jezika izvora – u parafrazama dopisa, izvještaja i drugih dokumenata arhivskog porijekla, odnosno napisa i članaka iz štampe i publicistike. Adnan Jahić, *Vrijeme izazova. Bošnjaci u prvoj polovini XX stoljeća*, Zagreb-Sarajevo 2015, 24.

7 I. Kemura, *Uloga Gajreta u društvenom životu Muslimana BiH*, 361-362.

8 Husnija Kamberović, *Sto godina “Preporoda” (1903-2003)*, preuzeto sa: <https://preporodmostar.ba/historija-preporoda-bih/> (pristupljeno 06.09.2019).

9 HAS, Preporod, k-8, *Pravila*, Sarajevo, 13. septembar 1945.

10 *Isto*.

11 *Isto*.

12 *Isto*.

okupatori i izdajnici, a napose veliča sam čin ujedinjenjaja dvaju društava, koje se predstavlja kao ujedinjenje Bošnjaka u svrhu jačanja bratstva i jedinstva sa Srbima, Hrvatima i drugim narodima Jugoslavije. “Svi smo duboko svjesni toga da treba što prije i što uspješnije da kulturno i prosvjetno podignemo naš muslimanski svijet, da uistinu preporodimo naše selo, da brojno povećamo kadar naše inteligencije i da u društvenom i opšte kulturnom pogledu uzdignemo našu ženu”.¹³

Dalje se govori o potrebi iskorjenjivanja nepismenosti, kako bi svi bili “obavješteni o svojim dužnostima i svojim pravima kao sinovi i kćeri domovine i ravnopravni građani naše velike i slavne Federativne Demokratske Jugoslavije”.¹⁴

Dakle, očigledno je da se Preporod u donesenim *Pravilima*, ali i u *Proglasu* obavezuje na izvršavanje društveno-političkih zadataka koje su pred njega postavile komunističke vlasti, a to su između ostalog propagandno djelovanje na pridobijanju širih slojeva bošnjačkog stanovništva za komunističku ideologiju, koncepciju “bratstva i jedinstva”, veličanje tekovina NOR-a, opismenjavanje i narodno prosvjećivanje stanovništva, emancipaciju žene muslimanke, odanost državi i partiji kroz izvršavanje postavljenih zadataka na obnovi i izgradnji države i društva. U Proglasu se pozivaju svi Bošnjaci da stvaraju odbore “Preporoda” po selima i gradovima širom Bosne i Hercegovine, da rade na omasovljenju članstva, kao i općem i pojedinačnom preporodu istog.¹⁵

Do 25. januara 1946. godine na teritoriji Bosne i Hercegovine je osnovan 81. Mjesni odbor Kulturnog društva Bošnjaka “Preporod”, a jedan odbor ovog društva osnovan je i u Zagrebu. Mjesni odbori su od Glavnog odbora u Sarajevu zatražili oko 40 hiljada pristupnica, koje su odaslane na teren.¹⁶ Do kraja juna 1946. godine osnovano je ukupno 207 Mjesnih odbora “Preporoda”, a pored Zagreba u Hrvatskoj je “Preporod” djelovao još u Borovu i Osijeku.¹⁷

Osnivanje kulturnog društva Bošnjaka “Preporod” u Osijeku

Već početkom januara 1946. godine su pokrenute aktivnosti na osnivanju Kulturnog društva Bošnjaka “Preporod” u Osijeku.¹⁸ Dana, 27. januara održan je sastanak Bošnjaka u Osijeku, na kojem je formiran Inicijativni odbor za osnivanje

13 Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu (dalje: GHB), Zbirka rasutih dokumenata i arhivalija na bosanskom jeziku, *Muslimanima i Muslimankama Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1945.

14 *Isto*.

15 GHB, Zbirka, *Muslimanima i Muslimankama Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1945.

16 HAS, Preporod, k-9, *Okrružnica*, Sarajevo, januar 1946.

17 HAS, Preporod, k-8, *Pregled organizacije Preporoda*, Sarajevo, 30. juna 1946.

18 Kada je u pitanju dosadašnja historiografska obrada pitanja osnivanja i rada “Preporoda” u Osijeku, ona je izostala. Međutim, u Hemerotecu Muzeja Slavonije u Osijeku, o “Preporodu” je navedeno slijedeće: “Društvo je osnovano oko 1920. godine i djelovalo je do 1941, pa poslije obnovljeno između 1946. i 1947. godine. Svrha ovog društva bila je okupljati ljude muslimanskog vjerzakona. Društvo je organiziralo književne večeri, zabave, posijela, a ciljem čuvanja tradicije svojih sunarodnjaka. Nažalost od arhive nema ništa sačuvanoga, osim poneki vrlo šturi tekst u tadašnjem tisku“. *Hrvatski list. Glasilo Hrvatske Zajednice*, br. 1920-1/1920, 3. novembar 1920; M. Vinaj, *Hemeroteka. Blago Muzeja Slavonije*, katalog izložbe, Osijek 1997.

"Preporoda", u koji su ušli: Alija Salihović, geometar, šef Katastarske uprave, Midhat Špica, student, Ahmet Hantalašević, trgovac, Sadija Smajlbegović, činovnik i Muharem Mehić. Inicijativni odbor je nedugo potom podnio *Pravila* na odobrenje narodnim vlastima, te su nađene društvene prostorije (u ulici Augusta Cesarca 11/II), koje su od strane stambenog fonda Osijeka, ubrzo i dodjeljene.¹⁹

Osnivačka skupština društva je održana 3. februara 1946. godine na kojoj je formiran *Mjesni odbor Kulturno-prosvjetnog društva muslimana "Preporod" u Osijeku*. Izabran je Upravni odbor društva u slijedećem sastavu: Alija Salihović, predsjednik, Smajo Deraković, potpredsjednik, Midhat Špica, prvi tajnik, Ferida Huseljić, drugi tajnik, Fahrudin Taslidžić, prvi blagajnik, Adem Mujinović, drugi blagajnik, te članovi: Sadija Smajlbegović, Nazif Bise, Ahmet Hantalašević, Pašo Mehmedović i Halida Fazlić. Formiran je i Nadzorni odbor u koji su ušli: Mustafa Mrakodolac, predsjednik, Redžo Ališa, Ćazim Atić, Ibro Hasanbegović, Refik Hadžić i Salih Seferagić. Članovi prvog rukovodstva "Preporoda" u Osijeku bili su različitih zanimanja. Najviše je bilo radnika i činovnika, jedan student, jedna domaćica, te po jedan trgovac i zanatlija (ćilimar).²⁰

Na osnivačkoj skupštini, u društvo je upisano stotinu članova, među kojima i dva "utemeljača", Halid Šljivo i Mehmedalija Zaimbegović, koji su prilikom upisa položili 2.000 dinara. Rukovodstvo "Preporoda" u Osijeku je o održanoj osnivačkoj skupštini 11. februara 1946. godine izvjestilo Glavni odbor "Preporoda" u Sarajevu, navodeći detalje organizacije društva i ističući svoja očekivanja da će "Preporodu" u Osijeku za kratko vrijeme pristupiti do 400 članova, te da će "Preporod" biti jedno od najjačih društava u Slavoniji. Tom prilikom od Glavnog odbora "Preporoda" u Sarajevu je zatraženo da hitno pošalje "tiskanice za društvene knjige", "pečate (muhure)", program rada, te 300 komada pristupnica, uz napomenu ako Glavni odbor nije u prilici brzo dostaviti pečate, da odobri Mjesnom odboru da izrade iste u Osijeku.²¹

Od Glavnog odbora "Preporoda" je traženo da putem dobrovoljnog darivanja prikupi u Sarajevu određeni broj lektira iz književnosti Bosne i Hercegovine i iste dostavi za potrebe osnivanja Preporodove čitaonice u Osijeku, pri tome ističući: "Očekuje nas veliki rad u prikazivanju Bosne i Hercegovine u svjetlosti istine ovdašnjem stanovništvu, jer je ovde pretežno sve krivo prikazano, odnosno okupatorska propaganda je rušila jedinstvo naroda, i tim putem davala krive i neistinite prikaze života i događaja u Bosni i Hercegovini".²²

Kulturno društvo "Preporod" Osijek je 13. februara 1946. godine, Odjelu za unutarnje poslove Gradskog narodnog odbora (GNO) Osijek podnijelo zahtjev za izdavanje konačne dozvole za rad, u kojem su dati podaci o rukovodstvu izabranom na osnivačkoj skupštini društva, Pravila društva, potvrda Rejonskih

19 HAS, Preporod, k-9, *Izveštaj o osnivanju Preporoda u Osijeku*, Osijek, 11. februar 1946; *Dozvola djelovanja*, Osijek, 13. februara 1946; *Izveštaj o radu društva*, Osijek, maj 1946.

20 HAS, Preporod, k-9, *Izveštaj o osnivanju Preporoda u Osijeku*, Osijek, 11. februar 1946.

21 *Isto*.

22 *Isto*.

NO-a o biračkom pravu članova, te mišljenje prosvjetnog odjela GNO-a o potrebi djelovanja ovog društva. Dozvola je naposljetku i ishodovana, a predstavnik "Preporoda" je od 1. marta 1946. godine učestvovao u radu sjednica Štaba za suzbijanje nepismenosti pri Prosvjetnom odjelu GNO-a u Osijeku.²³

Po formiranju Mjesnog odbora, započeto je sređivanje i opremanje društvenih prostorija, koje su dobili na korištenje od Stambenog ureda GNO-a u Osijeku još 2. februara 1946. godine.²⁴ Nabavljen je inventar neophodan za rad društva: stolovi, stolice, ormari za knjige. Također, nabavljene su i četiri slike sa likom Josipa Broza Tita, dvije slike J.V. Staljina, po jedna slika sa likom Ivana Ribara i Vladimira Nazora, slika Doma AVNOJ-a u Jajcu, dvije slike sa motivima prirode, te deset raznih parola koje je izradio Agitprop odjel Gradskog Narodnog fronta u Osijeku. Od muzičkih instrumenata osječki "Preporod" je od Halida Šljive i Mustafe Mrakodolca dobio po jednu mandolinu, a od Derviša Kahvedžića jednu bisernicu.²⁵

Desetak knjiga za čitaonicu poklonio je Midhat Špica, a "Preporod" Osijek se pretplatio na list "Novo doba", čiji je izdavač bio *Glavni odbor Muslimana Bosne i Hercegovine* u Sarajevu. Dana, 20. marta 1946. Glavni odbor "Preporoda" je dostavio u Osijek 500 znački za prodaju, od 1. do 7. aprila, u okviru Međudruštvene nedjelje "Preporoda", "Prosvjete" i "Napretka" Sarajevo. Prihod je bio namijenjen za izdržavanje srednjoškolske omladine, a Preporodov odbor u Osijeku je uspio prodati skoro sve značke.²⁶

Poteškoće u radu društva pojavile su se odlukom vlasti u Osijeku, koje su prostorije u kojim je počeo raditi "Preporod" dodijelile na korištenje Državnoj upravi za lan i konoplju. Međutim, "Preporod" je u istoj ulici (na broju 17/I) dobio druge prostorije, koje su što se kvadrature tiče bile povoljnije za rad društva. Ipak, te prostorije su bile ruinirane, te se ponovo moralo prići stvaranju adekvatnih uslova za neometan rad društva. Za obnovu je uloženo je 6.000 dinara, a povodom završetka radova, 28. aprila 1946. godine je upriličeno svečano otvorenje novih prostorija. Svečanosti su prisustvovali: major Petar Romanić i poručnik Šaćir Kose, u ime Jugoslovenske armije, narodni poslanik dr. Ivan Karner, u ime Narodnog fronta, Matija Bunjevac, ispred upravnog odjela Gradskog Narodnog odbora Osijek, Mustafa Osmanlić, predstavnik Obrtnog zbora, Enver Špica, u ime USAOH, predstavnici kulturnih društava: Bartel Bauer (Hrvatsko pjevačko društvo "Lipa" Osijek²⁷), Branko Dimitrijević (Srpsko kulturno društvo "Prosveta"), kao i

23 HAS, Preporod, k-9, *Dozvola djelovanja*, Osijek, 13. februar 1946; *Sastanak štaba za suzbijanje nepismenosti u gradu Osijeku*, Osijek, 26. februar 1946.

24 HAS, Preporod, k-9, *Odluka*, Osijek, 2. februar 1946.

25 HAS, Preporod, k-9, *Izveštaj o radu društva*, Osijek, maj 1946.

26 *Isto*.

27 Hrvatsko pjevačko društvo „Lipa“ osnovano je 1876. godine u Donjem gradu u Osijeku poslije raspuštanja Osječkog pjevačkog društva. Osnovni cilj je bio njegovanje hrvatske pjesme. Prvi predsjednik društva bio je osječki liječnik dr. Ferdo Knopp. Prvi svjetski rat prekinuo je rad društva, a ono je obnovljeno poslije 1918. godine. Društvo „Lipa“ je nastavilo svoj rad i tokom Drugog svjetskog rata i poslije njega. Treba istaći da je ovo društvo jedino od osječkih starijih pjevačkih društava koje je moglo nastaviti svoj rad poslije 1945. godine. Svoj rad društvo je proširilo osnivanjem dječije muzičke

mnogi drugi gosti.²⁸ Na odborskoj sjednici, 28. aprila 1946. godine zbog podnijete ostavke tajnika Midhata Špice (koji, kako se navodi u ostavci, nije mogao dalje vršiti dužnost zbog zdravstvenih razloga²⁹), izvršen je reizbor članova Upravnog i Nadzornog odbora "Preporoda" u Osijeku. Predsjednik Upravnog odbora i dalje je ostao Alija Salihović, dok je za potpredsjednika izabran Enver Špica, za prvog tajnika postavljen je Ahmet Hantalašević, a funkciju drugog tajnika društva nastavila je obavljati Ferida Huseljić. U Nadzorni odbor kooptirani su: Dedo Kahvedžić, Sejfudin Maglajlić i Mustafa Osmanlić. Tada je izabrana i kulturno-prosvjetna sekcija društva čiji su članovi bili: Fahrudin Taslidžić, Mustafa Mrakodolac, Pašo Mehmedović, Osman Ceribaša, Nadžija Špica, Adelka Taslidžić i Fethija Hantalašević. Prva sjednica kulturno-prosvjetne sekcije je održana u ponedjeljak, 29. aprila 1946. godine.³⁰

Prvu priredbu u novim prostorijama u Osijeku, "Preporod" je organizovao 5. maja, dok je igranka upriličena 12. maja 1946. godine.³¹ Pored vlastitih kulturno-prosvjetnih aktivnosti, predstavnici "Preporoda" su imali obavezu sudjelovati u radu stalnih i privremenih tijela koje su formirali društveno-politički organi, pa tako i Komisije za obnovu Vrhovaca pri Gradskoj Narodnoj fronti u Osijeku.³²

Glavni odbor "Preporoda" u Sarajevu je svojim dopisom upućenim Mjesnom odboru "Preporoda" u Osijeku od 30. maja 1946. godine, pozvao ovaj odbor da dostavi izvještaj o radu, te ga izvjestio o novim brojevima "Novog doba", i preporučio pretplatu na list "Sarajevski dnevnik", uz opasku: "kako bi u Osijeku mogli pratiti prilike i život u Bosni".³³ Prema podacima Glavnog odbora od 30. juna 1946. godine, Mjesni odbor "Preporoda" u Osijeku je na osnovu članarine prikupio 5.145 dinara, dok je u Borovu organizacija "Preporoda" skupila 1.890 dinara.³⁴

Također, po uputama Glavnog odbora u Sarajevu, gdje je formiran Međudruštveni odbor "Preporoda", "Prosvjete" i "Napretka", Mjesni odbor Preporoda u Osijeku je krajem maja započeo aktivnosti na formiranju Međudruštvenog odbora u Osijeku. Ovaj odbor su osim "Preporoda" trebali činiti predstavnici Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta" Osijek i Hrvatskog pjevačkog društva "Lipa" iz Osijeka. Tim povodom je 4. juna 1946. godine u prostorijama "Preporoda" održan sastanak predstavnika ova tri društva, ali do realizacije ove inicijative nije došlo zbog drugačijeg organizacionog ustroja "Prosvjete" i "Napretka" u Hrvatskoj u odnosu na Bosnu i Hercegovinu.³⁵

škole, dramskom sekcijom, „književnom strijedom“, zidnim novinama, šahovskom sekcijom, a davalo je broje priredbe i predstave. Stjepan Sršan, *Povijest osječkih udruga i klubova*, Osijek 1994, 86-87.

28 HAS, Preporod, k-9, *Izvještaj o radu društva*, Osijek, maj 1946.

29 HAS, Preporod, k-9, *Ostavka Midhata Špice*, Osijek, 28. april 1946.

30 HAS, Preporod, k-9, *Izvještaj o radu društva*, Osijek, maj 1946.

31 *Isto*.

32 HAS, Preporod, k-9, *Dopis Gradskog Narodnog fronta*, Osijek, 28. maj 1946.

33 HAS, Preporod, k-9, *Glavni odbor Mjesnom odboru Preporoda*, Sarajevo, 30. maj 1946.

34 Podaci o članarini nisu navedeni za Mjesni odbor Preporoda u Zagrebu. HAS, Preporod, k-8, *Pregled organizacije Preporoda*, Sarajevo, 30. juna 1946.

35 HAS, Preporod, k-9, *Dopis*, Osijek, 27. maj 1946.

Što se tiče odnosa društva “Preporod” Osijek prema Islamskoj zajednici u tom gradu, kroz dostupnu korespondenciju ne može se zaključiti da je postojala intenzivna saradnja između ove dvije organizacije. U jednom odgovoru na podnesak se navodi: “Na svojoj odborskoj sjednici održanoj 15. o.mj. odbor je zaključio da se nemiješa u vjerska pitanja muslimanske općine, pogotovo što je ovo čisto kulturno društvo, kome je cilj kulturno podizanje muslimanskih masa...”³⁶

Kada su u pitanju kulturno-prosvjetne aktivnosti Kulturnog društva Bošnjaka “Preporod” u Osijeku, u prvoj polovini 1946. godine, one su planirane i usklađivane po uputama Glavnog odbora “Preporoda” u Sarajevu, ali i Gradskog odbora Narodnog fronta i Gradskog Narodnog odbora u Osijeku. Zbog organizaciono-tehničkih poslova na osnivanju i početku rada “Preporoda” u Osijeku, u početku se nije mnogo uradilo na ovom polju. Održane su priredbe i igranke povodom početka rada društva, odnosno otvaranja novih prostorija, te započete aktivnosti na suzbijanju nepismenosti stanovništva. Aktivnosti na ovom planu su koordinirane sa vlastima u Osijeku, tako da u posmatranom periodu “Preporod” nije samostalno organizovao nijedan analfabetski tečaj, ali je rađeno na planiranju individualne pouke čitanja i pisanja za nekoliko članova društva.³⁷

Osječki “Preporod” je u ovom periodu izdao prve zidne novine, dok su usmene novine organizovane dva puta tokom maja 1946. godine. Neke od tema koje su razmatrane na usmenim novinama su bile: “O Istri, Trstu i Julijskoj krajini”, “Sjećanje na žrtve fašizma”, “O omladinskoj pruzi Brčko-Banovići”. Interesovanje za usmene novine je bilo veliko, te je ovim događajima prisustvovalo od 120 do 160 lica. Što se tiče biblioteke društva, ona je bila u formiranju, dok je čitaonica radila, a u njoj su čitane slijedeće novine: “Borba”, “Politika”, “Naprijed”, “Novo Doba”, “Vijesnik”, “Sarajevski dnevnik”, “Glas Slavonije”, “Kerempuh” i “Ošišani jež”.³⁸

Zaključak

Osnivanje Mjesnog odbora kulturnog društva “Preporod” u Osijeku 1946. godine bio je značajan doprinos ka daljem okupljanju i organizovanju Bošnjaka Osijeka i Slavonije, kao i jačanju njihovih veza sa Bosnom i Hercegovinom.

Naravno, kao i sve druge organizacije u novouspostavljenom državno-pravnom i društvenom uređenju Jugoslavije, i “Preporod” se povinovao zadacima koje su pred ovo društvo stavile komunističke vlasti. Ti zadaci su ugrađeni u najvažnije dokumente društva, od Glavnog odbora u Sarajevu do svih Mjesnih odbora, pa tako i navedenog u Osijeku. Upravo su putem nacionalnih društava, nove vlasti nastojale doprijeti do najširih slojeva stanovništva. Male i skromne prostorije “Preporoda” u Osijeku su imale čak četiri slike sa likom Josipa Broza Tita, dvije sa

36 HAS, Preporod, k-9, *Rješenje*, Osijek, 4. maj 1946.

37 HAS, Preporod, k-9, *Mjesni odbor u Osijeku - Glavnom odboru u Sarajevu*, Osijek, 25. juli 1946.

38 *Isto*.

likom Staljina i slično, što govori u prilog ideološko-političkom usmjerenju koje je jačano i putem ovog društva. Rukovodstvo i članstvo "Preporoda" u Osijeku je bilo uključeno u rad masovnih organizacija, usko je saradivalo sa vlasti i učestvovalo je u važnijim društvenim akcijama kakve su opismenjavanje stanovništva, ali i obnova naselja poslije Drugog svjetskog rata.

S obzirom na teško postratno stanje u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, odnosno u cijeloj Jugoslaviji, iz korespondencije koju je Mjesni odbor "Preporoda" u Osijeku imao sa Glavnim odborom u Sarajevu može se zaključiti da je saradnja sa matičnom organizacijom u Bosni i Hercegovini bila veoma dobra. Iz Sarajeva su u Osijek pristizali listovi "Novo doba", "Sarajevski dnevnik", ali i pristupnice i značke "Preporoda" te drugi potrebni materijal.

Pitanje osnivanja i rada Kulturnog društva Bošnjaka "Preporod" u Osijeku u Hrvatskoj nije bilo predmet dosadašnjih historiografskih istraživanja, te je prvi put javnosti predstavljeno na stranicama ovog rada. Shodno tome, ovo bi trebao biti osnov i dodatan podstrek za dalja istraživanja.

Summary

The establishment of the Local Board (Committee) of "Preporod" Cultural Society in Osijek in 1946 was a significant contribution to the further gathering and organization of the Bosniaks of Osijek and Slavonia, as well as to the strengthening of their ties with Bosnia and Herzegovina.

Of course, like all other organizations in the newly established legal and social organization of Yugoslavia, "Preporod" obeyed the tasks set before this society by the Communist authorities. These tasks are incorporated into the most important documents of the society, from the Main Board in Sarajevo to all Local Boards, including the one mentioned in Osijek. It was through national societies that the new authorities sought to reach the broadest sections of the population. The small and modest accommodations of Preporod in Osijek had as many as four paintings with the image of Josip Broz Tito, two with the image of Stalin and the like, which speaks in favor of the ideological and political orientation that is strengthened through this society. The leadership and membership of Preporod in Osijek was involved in the work of mass organizations, closely cooperated with the authorities and participated in important social actions such as literacy of the population, but also the reconstruction of settlements after the Second World War.

Given the difficult post-war situation in Bosnia and Herzegovina, Croatia, and in the whole of Yugoslavia, from the correspondence that the Local Board of Preporod in Osijek had with the Main Board in Sarajevo, it can be concluded that cooperation with the parent organization in Bosnia and Herzegovina was very good. The newspapers "Novo doba", "Sarajevski dnevnik", as well as application forms and badges of Preporod and other necessary material arrived in Osijek from Sarajevo.

The issue of the establishment and work of the Cultural Society of Bosniaks Preporod in Osijek, in Croatia, has not been the subject of previous historiographical research, and was presented to the public for the first time on the pages of this paper. Accordingly, this should be the basis and additional incentive for further research.